

**Gènere i Política a Barcelona durant la Segona República:
Algunes Estadístiques**

Mercè Vilanova¹

RESUM: Gènere i Política a Barcelona durant la Segona República: algunes Estadístiques.

L'analfabetisme de les dones és sempre molt superior al dels homes. Des d'un punt de vista electoral, el pou negre de l'abstenció el constitueixen les dones analfabetes, pròximes a un impressionant 50% d'abstenció constant. És el servei domèstic el treball que implica una major marginació electoral i social.

PARAULES CLAU: *Analfabetisme, dona, marginació electoral i social.*

ABSTRACT: Gender and Politics in Barcelona at the second Republic.

Women's illiteracy is always higher than men's illiteracy. From an electoral point of view, illiterate women represent the highest levels on non-participation, a constant 50% approximately. Domestic service is the job that involves a great social and electoral margination.

KEYWORDS: *Illiteracy, women, social and electoral margination.*

---

¹ Universitat de Barcelona, Baldiri Reixac s/n, 08028 Barcelona.

1. Les taxes de l'analfabetisme a l'Estat espanyol¹

La població espanyola a finals del segle XIX i inicis del XX és majoritàriament analfabeta, tot i que s'hagi iniciat de llavors ençà una lenta alfabetització massiva que a hores d'ara no s'ha arribat a concloure. Com a molts de països, l'analfabetisme incideix més intensament en les dones que en els homes. Els quasi tres milions i mig d'homes analfabets el 1887 (52%) es redueixen a poc més de dos milions el 1930 (24%) i a un poc més de mig milió el 1981 (4%). Més de cinc milions de dones analfabetes el 1887 (77%) es

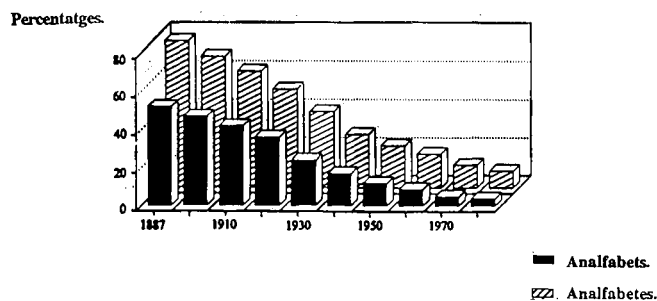
redueixen a prop de quatre milions el 1930 (40%) i a quasi un milió i mig el 1981 (9%). Una sensible diferència, doncs, entre els homes i les dones que, a més a més, augmenta amb el pas del temps. La taxa mitjana de minva decennal de l'analfabetisme per al període comprès entre 1887 i 1981 és sempre favorable als homes. Així, a mesura que minva l'analfabetisme en el conjunt del cos social, és major la diferència que separa els homes de les dones, i per tant, és major la marginació cultural en què es veuen submergides les dones (taula 1 i fig. 1).

Taula 1: ESPANYA DE 1887 A 1981*: Població, població de deu i més anys, població analfabeta i taxes d'analfabetisme

Cens	Població (en milers)			Població de deu i més anys (en milers)			Analfabets (en milers)			Taxes d'analfabetisme		
	Total	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total	Homes	Dones
1887	17.560	8.608	8.952	13.534	6.569	6.965	8.766	3.399	5.367	65	52	77
1900	18.594	9.072	9.522	14.324	6.917	7.407	8.400	3.263	5.136	59	47	69
1910	19.927	9.674	10.253	15.241	7.309	7.932	7.931	3.084	4.848	52	42	61
1920	21.303	10.316	10.988	16.732	8.015	8.718	7.317	2.851	4.467	44	36	52
1930	23.564	11.498	12.066	18.394	8.872	9.522	5.871	2.142	3.729	32	24	40
1940	25.878	12.414	13.464	20.870	9.887	10.984	4.835	1.708	3.126	23	17	28
1950	27.977	13.470	14.507	22.970	10.901	12.068	3.979	1.328	2.652	17	12	22
1960	30.376	14.726	15.650	24.737	11.851	12.886	3.3448	1.065	2.283	14	9	18
1970	33.917	16.581	17.336	27.515	13.302	14.213	2.414	675	1.739	9	5	12
1981	37.565	18.434	19.131	31.204	15.158	16.046	1.979	548	1.431	6	4	9

* *Elaboració pròpia a partir dels deu censos de població d'Espanya de 1887 a 1981. Amb l'excepció de les de 1887, que inclouen Ceuta, les xifres no engloben les dades relatives a cap de les possessions africanes. Les dades fan referència a les categories de població següents: les de 1887 a 1950, a la de fet, les de 1960, a la «resident habitual», i les de 1970 i 1981, a la de dret. Són considerades analfabetes aquelles persones de deu i més anys que no saben escriure (s'hi inclouen les persones semianalfabetes, aquelles que només saben llegir).*

Figura 1. Població analfabeta de l'Estat espanyol: Homes i dones de 1887 a 1981*.

* *Elaboració pròpia a partir dels deu censos de població d'Espanya de 1887 a 1981. Amb l'excepció de les de 1887, que inclouen Ceuta, les xifres no engloben les dades relatives a cap de les possessions africanes. Les dades fan referència a les categories de població següents: les de 1887 a 1950, a la de fet, les de 1960, a la «resident habitual», i les de 1970 i 1981, a la de dret. A nivell de còmputos són considerades analfabetes aquelles persones de deu i més anys que no saben escriure (per tant, s'hi inclouen les persones semianalfabetes, aquelles que només saben llegir).*

¹ Les estadístiques completes de l'evolució de l'analfabetisme a l'Estat espanyol, amb una bibliografia extensa, apareixen a Mercè Vilanova i Xavier Moreno, *Atlas de la Evolución del Analfabetismo en España de 1887 a 1981*, Ministeri d'Educació i Ciència, Madrid, 1992.

² Una versió ampliada d'aquest tema de Cristina Boix i Mercè Vilanova, *Participació i eleccions a Barcelona de 1934 a 1936*, *Historia y Fuente Oral*, número 7, 1992: 47 a 84.

2. Les taxes de l'analfabetisme i de la població obrera de Barcelona durant els anys trenta i el silenci censal sobre el treball assalariat de les dones²

Les taxes de l'analfabetisme espanyol, geogràficament, es distribueixen permanentment de forma molt desigual, de manera que per als darrers cent anys hem pogut definir una Espanya alfabetitzada, una Espanya analfabeta i una Espanya de transició

(fig. 2). Catalunya ocupa un lloc privilegiat pel que fa a l'alfabetització. Tot i això, durant els anys trenta, Barcelona és dues vegades més analfabeta que Madrid (taula 2) i si, en lloc de considerar l'analfabetisme general de la població, únicament tenim en compte el de la classe obrera, llavors els percentatges es disparen i en alguns barris barcelonis l'analfabetisme pot abraçar quasi la meitat de la població (taula 3).

Figura 2. L'Estat espanyol analfabet, l'Estat espanyol de transició i l'Estat espanyol alfabetitzat (1887-1981)*.

* Elaboració pròpia a partir dels deu censos de població de l'Estat Espanyol de 1887 a 1981. Les províncies que en algun o alguns censos igualen la taxa estatal d'analfabetisme, però que en la resta de censos es mantenen permanentment per sobre o per sota de la taxa esmentada, han estat catalogades en funció del darrer criteri.

Taula 2: Xifres absolutes i taxes d'analfabetisme referides a la població de deu i més anys de les ciutats de Barcelona i Madrid, extretes del cens de la població de 1930.

Població de 10 i més anys (en milers)		Analfabets (en milers)		Taxes d'analfabetisme %	
Barcelona	Madrid	Barcelona	Madrid	Barcelona	Madrid
848	785	128	65	15	8

Taula 3: Concentració de l'analfabetisme en l'electorat del Poblenu, en percentatges. Un exemple, districte 10, secció 32. Cens electoral de 1934 de Barcelona ciutat.

Electors	Electorat alfabetitzat (%)	Electorat analfabet (%)	% sobre homes analfabets (%)	% sobre dones analfabetes (%)
589	58	42	26	52

Durant els anys trenta Barcelona és una ciutat amb una majoria de jornaleros i obrers especialitzats —un col·lectiu que suma el 60% del cens electoral (taula 4). Simbòlicament, aquest mateix cens oculta el fet que la dona fa sempre el doble treball: l'assalariat i el domèstic. Un impressionant 80% de dones estan considerades «mestresses de casa». Segons el cens, la seva professió és «les seves tasques domèstiques» o «el seu sexe», però hem pogut comprovar que moltes estaven donades d'alta a les plantilles de les empreses o realitzaven treballs a escarada o a tant la peça a casa seva (taula 5).

Taula 4: Repartiment de les professions de l'home, en percentatges. Mostra del cens electoral de 1934 de Barcelona ciutat.

Professions	Homes (%)
Jornaleros	51,5
Obrers especialitzats	12,0
Comerciants	9,5
Empleats	6,8
Professions liberals	2,5
Estudiants	1,0
Jubilats	1,0
Militars	0,6
Altres	17,1

Taula 5: Repartiment de les professions de la dona, en percentatges. Mostra del cens electoral de 1934 de Barcelona ciutat.

Professions	Dones (%)
Mestresses de casa	80,0
Jornaleres	6,0
Serventes	5,5
Comerciantes	0,7
Porteres	0,6
Religioses	0,6
Obreres	0,5
Altres	6,6

L'absència d'informació més simptomàtica del cens electoral es refereix al fet de silenciar que les dones treballaven en fàbriques o a preu fet. Hem traduït sus labores o su sexo per «mestresses de casa», encara que en molts casos hem pogut comprovar que moltes dones estaven donades d'alta a les plantilles d'empreses barcelonines.

3. La marginació electoral de les dones analfabetes

La població analfabeta tendeix a abstenir-se més que la població alfabetitzada. Si tenim en compte els homes i les dones per separat, comprovarem que la divisòria entre l'abstenció i la participació electoral tendeix a establir-se segons el grau d'alfabetització i no només segons el sexe. L'electorat distribueix la seva participació globalment, per edats o per professions, i presenta sempre la imatge d'una escala en què la divisòria dels escalons s'obté per l'alfabetització a més de pel fet que es tracti d'un home o d'una dona,

excepte durant els compromissaris (figures 2 i 3). Les dones alfabetitzades tendeixen a participar tant com els homes alfabetitzats. Els analfabets aproximen els seus percentatges als de les dones alfabetitzades. I les analfabetes constitueixen, sense cap mena de dubte, el pou negre de l'abstenció.

4. La marginació electoral del servei domèstic

Les dones que treballen al servei domèstic són les que sistemàticament s'abstenen més: arriben en alguns casos quasi fins al 90% d'abstenció, mentre que les jornaleres i les comerciantes tendeixen a participar més que les dones considerades «mestressa de casa» (fig. 4). La marginació electoral de les serventes és tan acusada que pràcticament no s'observen diferències entre les alfabetitzades i les analfabetes.

5. La trajectòria singular de la població analfabeta

A Barcelona, els homes analfabets tendeixen a recórrer allò que hem anomenat trajectòria singular, que va consistir a participar a les eleccions del Front Popular i a la dels compromissaris. Aquesta trajectòria els va caracteritzar, sobretot, als barris amb forta presència analfabeta (taula 6). En aquesta trajectòria, les dones alfabetitzades i les analfabetes tendeixen a

Taula 6: Les vuit trajectòries electorals recorregudes entre 1934 i 1936 per l'electorat del districte 10, secció 32, del Poblenou, amb un 40% d'analfabetisme, per sexes i alfabetització, en percentatges.

	Homes			Dones	
	Global	Alfab.	Analf.	Alfab.	Analf.
1. No voten mai	29,4	25,9	25,7	26,7	36,6
2. Voten C	1,2	2,0	-	0,7	1,2
3. Voten M i C	0,7	1,3	-	0,7	-
4. Voten D i C	6,6	6,3	14,9	5,2	4,9
5. Sols voten M	5,3	6,3	1,4	8,1	3,7
6. Sols voten D	16,8	13,2	18,9	17,8	18,3
7. Voten M i D	14,6	16,1	13,5	17,0	12,2
8. Voten sempre	25,5	28,8	25,7	23,7	23,2

Nota:

M = eleccions municipals, 1934

D = eleccions Front Popular, 1936

C = eleccions compromissaris, 1936

seguir el comportament dels homes alfabetitzats, excepte a les fàbriques, on les dones analfabetes aproximaren molt el seu comportament al dels homes analfabets (fig. 6). És a dir, mentre que a la ciutat o a les seccions de fort predomini analfabet, com el Poblenou, no es percep la singularitat electoral dels analfabets, als llocs de treball s'hi fa evident. Aquest fet demostra que les dones analfabetes de les fàbriques estaven electoralment més integrades o tendien a seguir més de prop el comportament electoral dels seus companys de treball analfabets, mentre que les dones analfabetes de la resta de la ciutat, serventes i mestresses

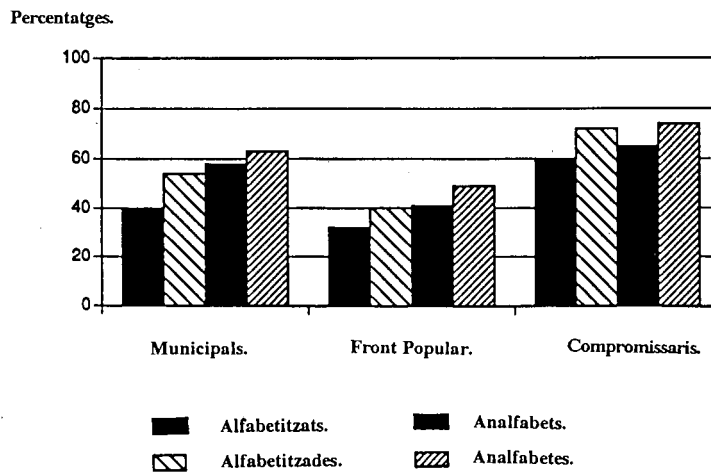
de casa, varen tendir a votar sistemàticament menys i a no recórrer la denominada trajectòria singular.

6. Conclusions

L'analfabetisme de les dones és sempre molt superior al dels homes. A Barcelona, durant els anys

trenta, per quasi cada tres dones analfabetes hi havia un sol home analfabet. Des d'un punt de vista electoral, el pou negre de l'abstenció el constitueixen les dones analfabetes, pròximes a un impressionant 50% d'abstenció constant. És el servei domèstic el treball que implica una major marginació electoral i social.

Figura 3. Abstenció per alfabetització i sexe. Durant tres eleccions.

Figura 4. Abstenció de les dones per professió, entre 1934 i 1936.

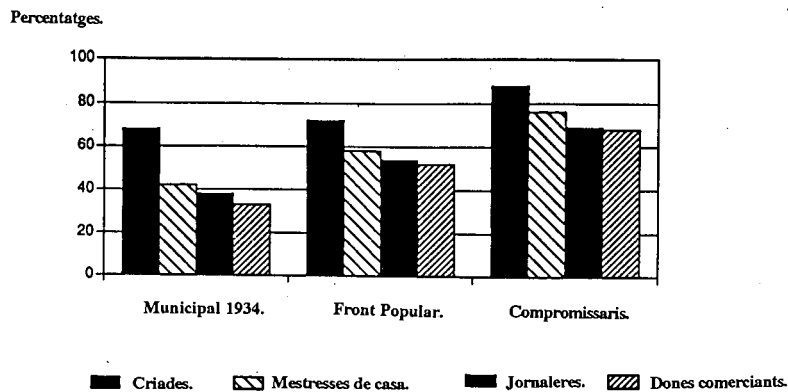

Figura 5. Trajectòries el 1936. Criades alfabetitzades i analfabetes.

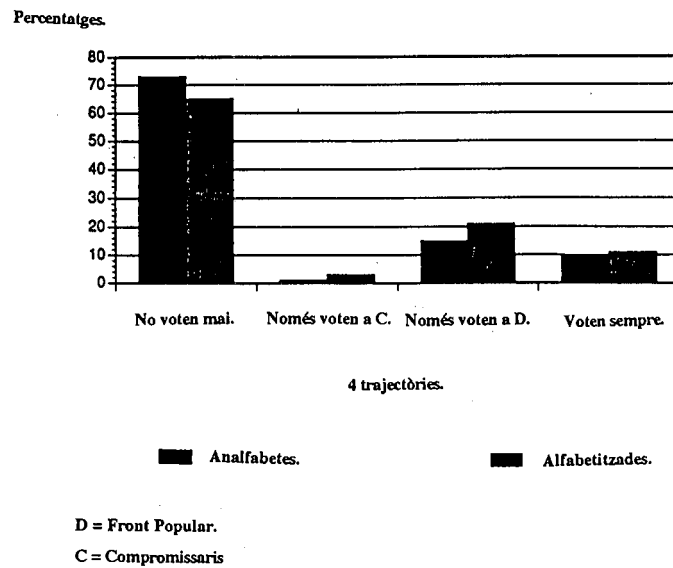

Figura 6. Trajectòries singulars 1934 - 1936.

